

már kezdettől elsősorban társas létük *kiterjesztésének élményeként* élük meg hálózati interakcióikat. Ez másfelől azt is jelenti, hogy a virtuális világban való aktív tájékozódása során az átlagos felhasználóban fontos szerephez jutnak azok a már-már elfeledett, de legalábbis reflektálatlanul hagyott spontán képességek, amelyekre a winnicotti értelembe vetett, a gondviselőnk által biztosított potenciális térben tettünk szert egykor.

Ez akkor is így van, ha – mint a webet feltérképező hálózatkutatók rájöttek, a világháló topológiai szerkezetéből következően az információhoz való hozzáférés esélye korántsem demokratikus. Akárhogy is, ha a világháló sajátosságait a winnicotti 'potenciális tér' koncepció segítségével értelmezzük, akkor világossá tehető, hogy *a világháló nem labirintustermészetű* jelenség. És viszont: az utóbbi évtized hálózatutatói eredményei nagyban hozzájárulhatnak a winnicotti potenciális tér körüli misztikum eloszlásához. A „labirintus” metaforáról a „hálóra” való átterés a lélektanban minden bizonnyal nagyon termékenyen hathatna például a terápiás „út” természetének ártértelemezésére.

Az újfajta térélményről lehet beszélni, de *hozzászokni* csak konkrét gyakorlati tapasztalatok megszerzésével lehet. A hálózatelmélet nagy sikerének magyarázata talán leginkább abban rejlik, hogy az egyre növekvő

világháló, együtt a mobil hálózati eszközök-höz való mind nagyobb tömegek számára könnyű hozzáféréssel, olyan potenciális teret tart fenn, amely lehetővé teszi számunkra a virtuális kapcsolatok hálójában való folyamatos interaktív működést, az eléggé megbízható információhoz való azonnali hozzáférést, a szerzett információk mérlegelését és nem utolsósorban a tényleges összekapcsoltság, hálózottság élményét, megtapasztalását. Nekünk, interaktív hálózatépítő „lakóknak” éppen ilyen napi tapasztalatokra van szükségünk ahhoz, hogy végre változás következzen be az újkorban kialakult – és az iskolai tanulmányaink során valamennyiünkben szilárd tapasztalattá merevedett „newtoniánus” térszemléletünkben. Egyre bizonyosabb ugyanis, hogy ami a virtuális hálózat működtetése révén immár valamennyiünk számára *valódi, átélt térélménnyé* válik, nem más, mint az a – sokáig csak pusztán elvont képletek formájában létező – fizikai tér-idő koncepció, amely a tudományos gondolkodásban már több mint száz éve megjelent, s a tudományos gyakorlatban is már legalább fél százada felváltotta a klasszikus fizika tér- és időszemléletét.

Kulcsszavak: *kiterjesztett valóság, hálóelmélet, csecsemőkori tapasztalat, térélmény, labirintus, Donald Winnicott*

Kállai János – Karádi Kázmér – Tényi Tamás (1998): A térélmény kultúrtörténete és pszichopatológiája. Budapest: Tertia Kiadó
Winnicott, Donald W. (1990): *Játszás és valóság*. Budapest: Animula Kiadó

IRODALOM

Barabási Albert-László (2003): *Behálózva*. Budapest: Magyar Könyvklub
Békés Vera (2007): Hálózat és (potenciális) térélmény. *Café Babel*. 55. 45–55.

Tanulmány

PORTUGÁLIA ÉS AZ 1956-OS FORRADALOM MAGYAR MENEKÜLTJEI

Szilágyi István

az MTA doktora, egyetemi tanár,
Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézet
szortega@freemail.hu

Magyarország a kelet-közép-európai térség részeként a huszadik században négyezer kelet felé a világpolitikai érdeklődés előterébe. Először az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlását követő, forradalmi és ellenforradalmi megmozdulásoktól hangos zűrzavaros időszakban. Másodszor a nagy háborút lezáró jalta–potsdami egyezmények eredménye- és következményeképpen. Harmadszor az 1956-os forradalom idején. Negyedszer a bipoláris világ és a hidegháború korszakának végét jelentő megegyezései rendszerváltozás periódusában. A napjainkig legnagyobb hatású, „saját jogú”, önálló, világtörténelmet alakító nemzeti hozzájárulásnak az *1956-os magyar forradalom* bizonyult. A forradalom történetével, vereségének okaival, Nagy Imre és mártírtársainak kivégzésével, az eseményekből levonható tanulságok összegzésével kapcsolatos nemzetközi elemzések már az 1956. november 4-ét követő napokban megkezdődtek.

Történelmi tény, hogy a magyar forradalmat az 1956. november 4-én, hajnalban meg-

induló szovjet intervenció verte le. Ezt követően rövid idő alatt mintegy 200 000 honfitársunk kényszerült elhagyni az országot, és a megtorlások elől külföldre menekülni. Az eltávozottak jelentős százalékát tették ki a családjukkal vagy család nélkül távozó gyerekek, fiatalok és fiatal felnőttek.

A magyar forradalom menekültjeinek megsegítése érdekében széles körű nemzetközi humanitárius összefogás bontakozott ki. Ebben részt vettek a Nemzetközi Vöröskereszt és a Karitás, az egyes országok és civil szervezeteik, valamint az ENSZ erre szakosodott intézményei is.

A világszerte kibontakozó szolidaritási kampány és szolidaritási akcióorozat hatalmas visszhangot kiváltva elérte Portugáliát is. Az ország a Portugál Vöröskereszt és a Portugál Karitás révén jelentős részt vállalt a magyar menekültek megsegítésében. A lisszaboni kormányzat a Portugál Karitással és a Portugál Vöröskereszttel egyetértve és együttműködve, azok tevékenységét külföldi nagy-

követségei és követségei révén is támogatva kezdett szolidaritási akciókba.

Portugália három formában nyújtott kiemelkedő segítséget a magyar forradalom menekülteinek számára. Vállalta öt-hétezer magyar gyerek ideiglenes portugáliai elhelyezését és üdültetését. Adományok, élelmiszer, gyógyszer, ruházati cikkek, pénzbeli és egyéb materiális javak gyűjtésével, szállításával támogatta a rászorulókat, hatalmas méretű, százezreket mozgósító szolidaritási akciósorozatot indított az országban.

Jelen tanulmány a Portugáliában a magyar forradalommal kapcsolatban 1956–1957 folyamán kibontakozott különböző típusú szolidaritási akciók és mozgalmak tevékenységét vizsgálja és mutatja be.

1. A magyar gyerekek

A több ezer magyar gyerek ideiglenes ellátásával és befogadásával kapcsolatos akciót, tevékenységet és eljárást a Portugál Külügyminisztérium, a Portugál Karitás és a Portugál Vöröskereszt koordinált együttműködése biztosította. Az eljárás azonban meglehetősen bonyolult belső és külső körülmények között indult, és menetközben is számos nehézséget kellett leküzdenie.

Ezzel kapcsolatban Portugália Bécsben akkreditált nagykövete országa Külügyminisztériumának 1956. december 3-án a következő tartalmú levelet írta:

„A Portugál Karitás Egyesület elnök asszonyának kérésére ma levelet írtam a Belügyminiszternek [Ausztria Belügyminisztériumáról van szó – a szerző], megerősítve azt a tényt, hogy a Karitás kezdeményezése az 5000 ma-

gyar kiskorú menekült ideiglenes elhelyezésére Portugáliában, a Portugál Kormány teljes egyetértésével történt. Mivel már 30 nap eltelt ezen szóbeli üzenet Ausztria Külügyminiszteréhez történő eljuttatása óta, úgy véljük, hogy egy portugál hivatalos szervnek formálisan is a Belügyminisztériumhoz kellene fordulnia, írásban is újból megerősítve azt.”¹

1957. március elsején az ENSZ Portugáliába akkreditált missziójának vezetője, a szervezet főtitkársága által kiadott francia nyelvű levélre hivatkozva közli, hogy a lisszaboni kormányzat bejelentette, hogy „5000–7000 gyereket (átmeneti időre) bizonyos feltételekkel fogadni kíván.”²

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) Külügyi Szolgálat az Atlanti Tanács részére a magyar menekültek portugál részről történő megsegítéséről szóló tájékoztató dokumentumot készített, amely három pontban foglalta össze a lisszaboni kormányzat ezzel kapcsolatos felajánlásait. Ezek a következők voltak: 1. Gyógyszer, meleg ruhák és élelmiszer adományozása. 2. Pénzbeli segítség. 3. Magyar gyerekek portugáliai elhelyezése. A támogatás ezen részét a Portugál Karitás szervezi.³

1957 februárjában felmerült azonban egy negyedik lehetőség is: magyar diákok portugáliai iskoláztatása. A Portugál Karitás igazgatóasszonya ezt a tervet azonban 1957. február 28-án a Külügyminiszterhez írott levelében a szervezet kompetenciájának és felhatalmazásának hiányára hivatkozva elutasította.⁴

² *Aide-Memoire sur L'Assistance Internationale a Fournier aux refugies de Hongrie.* (57-08252). Annexe II. pp. 9.

³ *Aide-Memoire sur L'Assistance Internationale a Fournier aux refugies de Hongrie.* (57-08252). Annexe II. pp. 9.

⁴ *União de Caridade Portuguesa.* „Caritas”. Expediente no. 331, 286. Fevereiro de 1957. Arquivo Histórico-Diplomático do Ministério dos Estrangeiros, Lisboa

A portugál felajánlásnak és vállalásnak megfelelően 1956 decemberében megindult a magyar gyerekek Bécsből Lisszabonba történő utaztatása. A *Diário de Notícias* 1956. december 15-i szombati száma *Megérkezett Lisszabonba a magyar gyerekek első csoportja* címmel számol be arról, hogy a portugál légitársaság, a TAP gépének fedélzetén december 14-én ötvenegy fiú és tíz leány érkezett Lisszabonba. A 11 és 15 év közötti gyerekeket Justh István atya kísérte Portugáliába. „*Que Deus recompense Portugal!* (Isten fizesse meg Portugáliának!)” – kiáltották a Lisszabonba érkezett gyerekek a magyar Himnusz eléneklése után, majd Justh atya, akit a kommunista rezsim nyolc évre bebörtönzött, és aki a forradalom győzelmének köszönhetően kiszabadulását, üdvözölte a portugál Karitás segítségével és közreműködését.

A magyar menekülteket a Karitás elnöke asszonya, Fernanda Ivens Ferraz Jardim a Katolikus Egyház, valamint a Bel- és a Külügyminisztérium képviselőinek jelenlétében fogadta. A hivatalos formások elintézése után harminckilenc gyereket Colonia de Fériasba, a Dr. Pedro Teotónio Pereira-ról elnevezett intézetbe szállítottak a Carris társaság autóbuszával. A többieket a Nossa Senhora da Conceição Missionárias de Maria Intézetben helyezték el.

A magyar menekültek ügye az Észak-atlanti Szerződés Szervezete 1956-ban és 1957-ben tartott értekezleteinek és tanácskozásainak is egyik fontos napirendi pontjává vált. A NATO Politikai Bizottságának 1956. november 26-i ülésének központi témáját a nyugati országok magyar menekültek kérdésében elfoglalt álláspontjának kialakítása képezte.

A szervezet vezetői tájékoztatást kértek a tagállamok Dublinba akkreditált képviselőitől. Portugáliában a Külügyminisztérium

Észak-atlanti Tanácsának Szolgálat volt az ügy kompetens képviselője és felelőse.

A hivatalos válasz elkészítéséhez a szervezet a Portugál Karitáshoz, a Portugál Vöröskereszthez és a Titkosrendőrséghez, a Nemzetközi és Államvédelmi Rendőrség (Polícia Internacional e de Defesa do Estado, PIDE) szervezetéhez fordult. A felsorolt szervektől kapott tájékoztatás alapján készült el a portugál jelentés, amely már némi bizonytalanságot tükrözött a befogadandó magyar gyerekek számával, fogadásával, elhelyezésével és elhelyezésével kapcsolatban. A Portugál Külügyminisztérium 1956. november 23-án kelt feljegyzése szerint az alapvető problémát a nemzetközi helyzet kiszámíthatatlansága, a kooperáló szervezetek közötti kellő együttműködés hiánya, továbbá a magyar és a szovjet kormány elutasító magatartása jelentette.⁵

A Portugál Karitás a magyar gyerekeket saját intézeteiben és épületekben, vagy portugál családok házaiban helyezte el.

A *Diário de Notícias* 1956. november 28-i száma arról tájékoztatta az újságolvasókat, hogy „portugál családok ezrei jelentkeztek, hogy házukba magyar menekült gyerekeket fogadjanak.” 1956 végéig a Portugál Karitás tájékoztatása szerint a szervezet több ezer családtól kapott levelet, melyben magyar gyerekek befogadását vállalták. Közben a magyar menekültek elhelyezésére szolgáló közösségi akciók az egész országban folytatódtak.

Azoknak, akik Portugáliába érkeztek, az Európai Bevándorlási Hivatal Nemzetközi Bizottsága által angol nyelven összeállított részletes kérdőívet kellett kitölteniük. Ebben

⁵ *Refugiados Húngaros. Anotação do Ministro dos Negócios Estrangeiros.* Lisboa, 23 de novembro de 1956. Expediente no. 332, 86. Novembro de 1956. Arquivo Histórico-Diplomático do Ministério dos Estrangeiros, Lisboa

az alábbi kérdésekre kellett választ adni: születési adatok, mikor és hol lépte át az osztrák határt, a személy, akivel együtt érkezett, foglalkozás, munkahely az elmúlt tíz évben, családi állapot, társadalmi szervezeti tagság, iskolai végzettség, szüleinek, házasársának, rokonainak neve, jelenlegi lakhelye, fizikai állapota, dátum és aláírás.

Ezenkívül a portugál Belügyminisztérium is összeállított egy *Előzetes Egyéni Nyilatkozat* elnevezésű kérdőívet, amelyet az országba érkező gyerekeknek és szüleinek kellett kitölteni. Ezek az előző dokumentumban felsorolt kérdéseken túl a nyelvtudásra, a politikai szervezeti tagságra, a korábban meglátogatott külföldi országokkal kapcsolatos információkra, a belépő személlyel bizalmas és baráti kapcsolatban álló portugálok lakhelyére és nevére, valamint a Portugáliába lépő fizikai megjelenésére, állapotára, különös ismertetőjegyeinek és viselkedésének jellemzőire is kíváncsi volt.

A *PIDE Külföldi Ügyosztálya azokról is nyilvántartást vezetett, és kérdőívet állított össze, akik elhagyták az országot, vagy kiléptek az országból.* Ez a dokumentum olyan adatokat tartalmazott az érintettől, hogy volt-e bűntette, állt-e állambiztonsági megfigyelés alatt, mi a foglalkozása, hol és mikor született, állandó vagy ideiglenes lakhelye, mikor lépett be az országba, mikor hagyta el az országot, stb. Mindezeket a tényeket, adatokat és körülményeket a PIDE egy felügyelőjének kellett igazolnia, és írásbeli jelentéstételi kötelezettség terhe mellett ellenőriznie a kérdéses személy országból való kilépésének megtörténtét.

A Portugál Belügyminisztériumnak a lisszaboni Torre de Tombóban található Nemzeti Archívumában, (*Arquivo Nacional da Torre do Tombo do Ministério do Interior*), a Portugál Külügyminisztérium Diplomácia-

történeti a Levéltárában (*Arquivo Histórico-Diplomático do Ministério dos Estrangeiros*), valamint a Nemzeti Könyvtárban (*Biblioteca Nacional de Portugal*) 2016 nyarán folytatott kutatásaink alapján megbízható képet alkothattunk a Portugáliába érkezett magyar gyerekek helyzetéről, sorsáról és jövőjéről. A rendelkezésünkre álló lista feldolgozása során tájékozódhattunk életkörülményeikről. Követni tudtuk azt is, hogy honnan jöttek, hol nyertek elhelyezést, mikor hagyták el Portugáliát, mely harmadik országba távoztak, és hogy kiknek volt szándékuk visszatérni Magyarországra. Egyes esetekben jelentős nehézségekbe ütközött a szülők részéről gyerekeik felkutatása, és a szétszórót, szétválasztott családok újraegyesítése. Más esetekben a dokumentumok a magyar gyerekek beilleszkedési nehézségeiről írnak. Sokan közülük nehezen szokták meg a portugál életkörülményeket, kosztot és viselkedésmintákat.

A Portugál Karitásznak is számos nehézséget kellett leküzdenie a magyar gyerekek Bécsből Lisszabonba, illetve az ország elhagyása esetén más államok városaiba szállítása és utaztatása során. Különösen így volt ez azokban az esetekben, amikor az érintettek Portugália elhagyása után Bécsbe szerettek volna távozni, és onnan folytatni az utat Kanadába, Ausztráliába, vagy visszatérni Magyarországra.

Kutatásunk során több olyan dokumentummal találkoztunk, mint amilyen a Portugál Karitás 1957. július 3-án kelt levele, melyben azt kéri a Külügyminisztériumtól, hogy vállalja magára és fizesse ki a szervezet TAP légitársasággal szemben fennálló tartozását.⁶

⁶ *A Carta da Caridade Portuguesa ao Ministério dos Negócios Estrangeiros.* Lisboa, 3 de julho de 1957. Expediente no. 332, 286. Fevereiro de 1957. Arquivo Histórico-Diplomático do Ministério dos Estrangeiros, Lisboa

A későbbiek folyamán a légi járatok költségviselésének problémája a Karitás anyagi felelősségvállalása szempontjából kedvezően megoldódott. Az országban ideiglenesen befogadott és elhelyezett magyar gyerekek túlnyomó többsége a szervezet közreműködésével családjával együtt elhagyta Portugáliát. Az eredeti vállalásban tett öt-hétezer gyerek száma ténylegesen néhány százra csökkent. Ennek ellenére elmondhatjuk, hogy a magyar gyermekek ideiglenes befogadásával, a róluk való gondoskodással Portugália nagyon jelentős és tényleges segítséget nyújtott a magyar forradalom kiskorú menekültjeinek.

2. A menekültek segítése

Az 1956-os magyar forradalom menekültjeinek anyagi javak – ruházat, élelmiszer, gyógyszerek és pénzügyi támogatás – juttatása és gyűjtése formájában is segítséget nyújtott Portugália.

A Portugál Karitás már 1956. november 4-én felhívást adott ki adományok gyűjtésére, megkezdte ezzel kapcsolatos tevékenységét, gyűjtőpontokat állított fel országszerte, és fogadta a gyógyszer, ruházat, élelmiszer és pénzádományok formájában megnyilvánuló segítséget és támogatást.⁷ Felhívásában a népek szabadsága nevében heroikus, ám az erőviszonyok alakulása miatt egyenlőtlen küzdelmet folytató magyarság támogatására szólított fel, és az adományok fogadása céljából megnyitja székhelyét.⁸

Lisszabonon kívül Portugália más városai-ban is hasonlóan járt el a Karitás. Négy nappal később a *Diário de Notícias* arról számolt be, hogy a Portugál Karitás már több mint 400 conto⁹ adományt gyűjtött össze.

⁷ *Diário de Notícias*, 4 de novembro de 1956

⁸ *Diário de Notícias*, 4 de novembro de 1956

⁹ 1 conto egyenlő 1000 escudóval

A *Diário de Notícias* 1956. november 26-i számában volt olvasható, hogy a Portugál Karitás öt bérelt kamionnal 85 tonna élelmiszert és ruhát küldött a magyar népnek Ausztráliába. Ugyanekkor a Portugál Vöröskereszt a menetrend szerinti Swissair járatral 800 kilónyi adományt továbbított a magyar menekülteknek Bécsbe. A *Diário de Notícias* 1956. november 28-i száma arról ad hírt, hogy a Portugál Karitás 38 640 escudót gyűjtött és adott át a magyar üldözötteknek. Másnap arról tájékoztat az említett napilap, hogy a Portugál Vöröskereszt 100 contónyi összeggel segítette a magyar anyákat és gyermekeiket.

A *Diário de Notícias* 1956. november 21-i száma beszámol arról is, hogy a Câmara de Portalegre Városi Önkormányzat (11 218 escudo), a lisszaboni önkéntes tűzoltók, a Hospital-Colónia Rovisco País (780 escudos) újabb adományokat juttattak el a magyar menekülteknek.

Braziliában is gyűjtés indult honfitársaink megsegítésére, a recifei portugál konzul közreműködésével. 1957. február 7-én a recifei portugál diplomata levélben tájékoztatta erről országa külügyminiszterét.¹⁰ A pénzküldeményről a Külügyminisztérium értesítette Fernanda Ivens Ferraz Jardimot, a Portugál Karitás elnökösszonyát,¹¹ aki 1957. március 16-án levélben mondott köszönetet a Külügyminisztériumnak és a recifei konzulátusnak.¹²

¹⁰ *A carta do cônsul de Portugal em Recife.* Expediente no. 007465. Fevereiro de 1957. Arquivo Histórico-Diplomático do Ministério dos Estrangeiros, Lisboa

¹¹ *A carta do Ministério dos Negócios Estrangeiros à Caridade Portuguesa.* Expediente no. 29., 23 de Fevereiro de 1957. Arquivo Histórico-Diplomático do Ministério dos Estrangeiros, Lisboa

¹² *A carta da Presidente da Caridade Portuguesa ao cônsul em Recife.* Expediente no. 011609., 16 de Março de 1957. Arquivo Histórico-Diplomático do Ministério dos Estrangeiros, Lisboa

Amint tanulmányunk előző részében már jeleztük, a NATO Politikai Bizottsága 1956. november 26-i ülését a magyar menekültek nyugat-európai országok részéről történő megsegítése kérdésének szentelte, és tájékoztatást kért a NATO-tagországok Írországba akkreditált nagyköveteitől. A Portugál Külügyminisztérium már szintén említett illetékes osztálya a Portugál Karitástól, a Portugál Vöröskereszttől és a Titkosrendőrségtől (PIDE) kért a lisszaboni kormány hivatalos válaszában elkészítéséhez információkat.¹³

A válasz 1957. február 15-én született meg. A Portugál Karitás általános tájékoztatást adott a magyar menekült gyerekek számáról és az egyéb támogatásokról.¹⁴ Ezt a dokumentumot és dokumentációt a Karitás a Külügyminisztérium Észak-atlanti Tanácsának Szolgálata elnevezésű, a Dublin által jelzett ügyekkel foglalkozó osztályának 1957. március 18-án megküldte.¹⁵

A portugál segélyakciók 1957-ben nem értek véget, még évekig folytatódtak.

3. A portugál szolidaritási akciók

A magyar gyerekek portugáliai ideiglenes elhelyezése, élelmiszerek, gyógyszerek, ruhák,

¹³ *A carta do Serviço do Pacto do Atlântico Norte do Ministério dos Negócios Estrangeiros à Caridade Portuguesa*. Expediente no. 1/3., 18 de Janeiro de 1957., Arquivo Histórico-Diplomático do Ministério dos Estrangeiros, Lisboa

¹⁴ *A Caridade Portuguesa anexou uma lista aos pormenores sobre os outros apoios que foi remetida pelo departamento competente do Ministério dos Estrangeiros para Dublin no dia 18 de Março 1957.* Arquivo Histórico-Diplomático do Ministério dos Estrangeiros. Lisboa

¹⁵ *A carta do Departamento competente do Ministério dos Negócios Estrangeiros*, redigida a 18 de março, para Dublin. „Expediente no. 1. /332, 286. 18 de Março de 1957. Arquivo Histórico-Diplomático do Ministério dos Estrangeiros. Lisboa

pénzadományok gyűjtése és folyósítása mellett az országban hatalmas szolidaritási akció-sorozat bontakozott ki az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc mellett. Ezeket a szolidaritási nagygyűléseket, tüntetéseket különböző szervezetek, intézmények szervezték. Valamennyit áthatotta a magyar nép tragédiájával való mély érzelmi azonosulás, és egy szintén diktatúrában élő társadalom szimbolikus szabadságvágyának a magyar ügy kapcsán felszínre törő megnyilvánulása.

Lisszabonban már 1956. november 5-én hatalmas, a magyar népet támogató szolidaritási tüntetést szerveztek az egyetemi hallgatók.¹⁶ A *Diário de Notícias* a következőképpen számolt be az eseményről: „A lisszaboni egyetemi hallgatók 15. 00-kor gyülekeztek a Rossio téren, megerősítették tiltakozásukat, és kinyilvánították érzelmeiket a Magyarországon történelemmel kapcsolatban. A tüntetők a »Magyarország szabad akar lenni!«, »Dicsőség a mártíroknak!«, »Le a szovjet agresszióval!«, »A bátor magyarok a XX. század hősei!« jel-szavakat kiáltották. A Rossio téren egy tucatnyi magyar a magyar Himnuszt énekelte. A tömeg teljes csendben hallgatta. Ezt követően a tüntetők csöndben a Garrett utcán fel-felé a São Bento Palotához vonultak, ahol egy bizottság a Miniszterelnöki Hivatal vezető miniszternek a portugál egyetemisták érzelmeit kifejező petíciót nyújtott át.”

Válaszában Marcello Caetano, a Miniszterelnöki Hivatal vezető miniszter a következőket mondotta:

„Figyelmesen meghallgattam az Önök üzenetét. [...] Tudom, hogy az az országban uralkodó érzelmeket fejezi ki. Ősi nemzet vagyunk, amelyben mélyen gyökereztek az Isten, a Haza és a Család eszméi, amely érté-

¹⁶ *Diário de Notícias*, 5 de novembro de 1956.

kekért a magyar nép elszánt és elkeseredett harcot folytatott. Teljes szívünkben elítéljük az ember személyiségét leromboló külföldi rendszerek gyűlöletes játékát. [...] A kormány az első pillanattól kezdve kinyilvánította Portugália szolidaritását a mártír néppel. A szovjet intervenció után azonnal tiltakozott az Egyesült Nemzetek Szervezeténél, kezdeményezője volt az azzal szemben kibontakozó felháborodás hullámának. A szervezet Közgyűléséhez fordult azzal az elsöprő többséget szerzett javaslattal, amely felszólította a Szovjetuniót a magyar nép ellen folytatott támadások megszüntetésére. A Vöröskereszt és a Karitás által a menekültek megsegítése érdekében indított mozgalmakat minden lehetséges módon támogatta. Biztosak lehettek abban, hogy hangokat, szavakat Portugália jelenlétét erősítő módon minden helyen és minden alkalommal ahol csak lehet, az elnyomott Magyarország érdekében hallatni fogjuk.”¹⁷

Két nappal később, 1956. november 7-én a *Diário de Notícias* főcímében a következő mondatok voltak olvashatók: „Fiatalkoruknak lelkes és impozáns felvonulása. Jelezték a kormánynak heves tiltakozásukat a Magyarország elleni szovjet agresszióval szemben.” A tüntetésen több mint húsz ezer diák vett részt. A szolidaritási megmozdulást a Salazar-rendszer általános- és középiskolás tanulóinak politikai mozgósítására szolgáló és azt irányító Portugál Ifjúság (*Mocidade Portuguesa*) szövetségének Lisszaboni Iskolai Ifjúság (*Mocidade Escolar de Lisboa*) tagozata szervezte.¹⁸

1956. november 8-án Lisszabon bíboros érseke felhívást intézett a portugál katolikus

egyház valamennyi püspökségéhez, amelyben a magyar népért szóló közös imára szólított fel. A *Diário de Notícias* a bíboros érsek szavait idézve a következőket írta: „Öminenciájától, Lisszabon bíboros érsekétől kaptuk a Portugál Püspöki karhoz intézett alábbi felhívást:

»Három alkalommal történt már, hogy Krisztus Földi Helytartója felemelte fájdalomtól sajtó szavát Magyarország tragédiája miatt, és kérte a kereszténységet, hogy egyesüljön az Ég Urához küldött izzó tiltakozásban az elnyomott népeket sújtó gyűlöletes és véres orosz zsarnokság ellen.

Ebben a késő esti órában Isten, és a mindenható és könyörületes Anya a történelem reménysugara. A Magyarországból érkező fájdalmas segélykiáltás mindazoknak a szívéig hatol, akik hisznek még a szabadságban, az igazságban és a szeretetben – különben hiábavaló az áldozat. [...]

Portugália nem teheti meg, hogy ne legyen eleget Krisztus Helytartója felhívásának, és ne vegyen részt egy egész világra kiterjedő, bűnbánó imában testet öltő keresztes hadjárat keretében az elnyomott és mártír népek, különösképpen a hős, vérbe fojtott Magyarország megsegítésében...”¹⁹

A felhívás végén a bíboros érsek november 18-án, vasárnapra Fátimába a világ oltárához bűnbánó és szolidaritási nagymisét hirdetett.

A Don Manuel Gonçalves Cerejeira által közzétett felhívás napján, 1956. november 8-án Portóban egyetemi hallgatók hatalmas tiltakozó népgyűlést hívtak össze, és petíciót nyújtottak át a város polgármesterének.

A diákság gyűlése kevéssel 18:30 után kezdődött a Gomes Terceira téren, szemben az egyetem épületével. A résztvevők a tér minden

¹⁷ *Diário de Notícias*, 5 de novembro de 1956

¹⁸ A Portugál Ifjúság (*Mocidade Portuguesa*) szervezetével kapcsolatban részletesen lásd Szilágyi, 2015, 67–70.

¹⁹ *Diário de Notícias*, 8 de novembro de 1956

sarkából az alábbi jelszavakat skandálták: „Igazságot!”, „A magyarok számíthatnak ránk!”, „Oroszokat a saját paradicsomukba!”, „Szolidárisak vagyunk magyar barátainkkal!”, „Szabadságot akarunk Magyarországon!”, „Szabadságot Magyarországnak és békét az egész világnak!”, „Imádkozzunk a magyar mártírokért!”, „Magyarok, véretek nem hullott hiába!”.

A tömeg később a polgári kormányzó épületéhez vonult, ahol ünnepélyesen kinyilvánították a portugál egyetemi hallgatók Magyarország iránti erkölcsi támogatását. Befejezésül átadták a hallgatók üzenetét, és felolvasták Porto polgári kormányzójának, dr. Domingos Braga da Cruznak, aki üdvözölte a tüntetők magyar nép melletti szolidaritását.

A következő napon – 1956. november 9-én – több városban került sor a magyar néppel való szolidaritást kifejező és a szovjet agressziót elítélő nagygyűlésre. A tömegmegmozdulások legfontosabb színhelyei Bragança, Santarém, Évora, Beja, Viseu és Aveiro voltak.

November 18-ra Portugália reprezentatív politikai erői – csatlakozva Lisszabon bíboros érsekének felhívásához –, nemzeti zarándoklatot hirdettek Fátimába és ugyancsak Fátimába 1957. május 13-ra nemzeti imnapot.

November 10-én Madeirán tüntettek az egyetemisták a magyar nép mellett és a szovjet agresszió ellen. Funchalban több ezer fiú és lány gyűlt össze a Liceu Nacionalban. Szolidaritási nagygyűlések voltak ezen a napon Lisszabonban, Faróban, Castelo Brancóban és Aveiróban is. 1956. november 11-én folytatódott a portugál fiatalok szovjet agressziót elítélő tömegdemonstrációja. A jelzett napon Vila Realban, Aveiróban, Setúbalban és Elvasban voltak megmozdulások.

Eközben a Védelmi Minisztérium képviselői a katonai Kollégium szervezésében a Luz Templom káplánja által celebrált misén vettek

részt Lisszabonban. A résztvevők „*Imát mondtak Magyarország feltámadásáért és egy jobb világért.*” 1956. november 12-én a Lisszaboni Szent Domonkos templomban „*A portugálok és a magyar nép*” virrasztottak hazánkért. Ezenkívül Lamegóban, Cabeço de Vidében és Luandában is könyörögtek a szenvedő magyar népért. Két nappal később, 1956. november 14-én a Portugál Légió²⁰ főparancsnoksága rendezett rendkívüli szolidaritási misét Magyarország mellett a Lisszaboni Szent Rókus templomban. Ezen a napon még Leiriában, Trancosóban és Figueira da Fozban voltak szolidaritási nagygyűlések.

Másnap a *Diário de Notícias A Portugál Légio kinyilvánította szolidaritását a hős magyar néppel* címmel közölt tudósítást a szervezet gyűléséről, amelyet André Navarro professzor, a Légio Központi Tanácsának elnöke vezetett. Oldalán foglalt helyet Valente de Carvalho tábornok, a szervezet főparancsnoka. Jelen volt az eseményen Cancela de Abreu, mérnök dandártábornok, a Salazar-rendszer állampártjának, a Nemzeti Egység (União Nacional) Végrahajtó Bizottságának elnöke is. A gyűlésen Valente de Carvalho tábornok hozzászólása nyitotta meg a hivatalos beszédek és felszólalások sorát. Az ő ja-

²⁰ Az 1936. szeptember 30-án létrejött paramilitáris jellegű *Portugál Légio* (Legião Portuguesa) a luzitán társadalom átfogó, tekintélyuralmi ellenőrzésének és katonai jellegű mozgósításának alapvető láncszemét képezte. A politikai rend védelmére szerveződött, katonatiszti vezetés alatt álló szervezet a Belügyminisztérium irányítása és felügyelete alá tartozott. Háború vagy szükségállapot esetén a Nemzetvédelmi Minisztérium szervezeti függőségébe került. Tagja lehetett minden tizennyolcadik életévét betöltött nagykorú személy. A légio létrehozásának fő célja a „nemzet hazafias érzelmének megvédése és a kommunista és az anarchista fenyegetéssel szembeni harc” volt. (Részletesen lásd Szilágyi, 2015, 70–73.)

vaslatára a tanácskozás táviratot intézett az államfőhöz és Antonio Oliveira de Salazarhoz, a Minisztertanács Elnökéhez, aki az országban a tényleges hatalmat gyakorolta,²¹ támogatásukról biztosítva Portugália vezetőit.

Novemberben és decemberben folytatódtak a magyar népet támogató szolidaritási akciók. A Nemzetközi Karitás is azt kérte tagszervezeteitől, hogy ne hagyják abba, sőt inkább fokozzák erőfeszítéseiket. Ez megnyilvánult abban a formában is, amiről a *Diário de Notícias* 1956. november 16-i száma írt, hogy tudniillik a *Nemzetközi Légiközlekedési Társaság tagszervezetei részvételével* folytatódottak a légi szállítások a Bécsben és Ausztriában tartózkodó magyar menekültek javára.²²

Az 1956. november 18-ra Fátimába a mártír magyar nép érdekében meghirdetett és megvalósult nemzeti zarándoklatról a *Diário de Notícias* 1956. november 19-i száma közölt részletes beszámolót.²³ Állami és egyházi hivatalos adatok szerint 150 ezer ember imádkozott a békéért.

Don Manuel Gonçalves Cerejeira szentbeszéde a délutáni órákban kezdődött. Lisszabon bíboros érseke papjai, püspökei és érsekei kíséretében három kilométert tett meg gyalog a mise színhelyéig. A kormányt a hadügyminisztérium helyettes államtitkára képviselte. A szertartáson számos neves személyiség is részt vett. Szentbeszédében Don Manuel Gonçalves Cerejeira egyebek mellett a következőket mondta:

„Az egész világ hallhatta bánatos szívvel a hős és mártír Magyarország »Santa Hungria« segélykiáltását, amint a kellő eszközökkel nem rendelkező világ szemé láttára elbukott.

Hallottuk a hangot, mely ezt mondta: »Meghalunk, mert egyedül vagyunk! « Sírunk és siratjuk, mert meghalt, Magyarországra az istentelen és a pokol hatalmi eszközéül fellépő materialista kolosszus súlya nehezedik. De nem csupán Oroszországot vádoljuk az igazságtalanság, a háború, a halál, az elnyomás és a kiontott vér miatt. Mi is bűnösök vagyunk, mi valamennyien bűnösök vagyunk, mindannyian bűnösök vagyunk, akik szembeszállunk Istennel. [...] Keresztények, hol van a Ti hitetek? Hisztek-e a Mindenható Atyában, akartok-e egyek lenni a Mindenható Atyával? Imádság és bűnbánat. A bűnbánat megtisztít bennünket, a bűnbánat helyreállítja az Isten kegyelmét...”²⁴ A szolidaritási akciók ezt követően is folytatódtak. 1956. november 25-én harmincezer ember vett részt a Braga melletti Bom Jesus do Moante kolostornál rendezett búcsún és lelki gyakorlaton, ahol Magyarország megmeneküléséért imádkoztak a hívek. 1956 novemberében tízezrek részvételével újabb gyűlésekre és a szovjet megszállás elleni tiltakozásra került sor Loulében, Alcobaçában és Gaviában.

1956. november végén a jogalkotó hatalmat gyakorló Portugál Nemzetgyűlés és a Korporatív Kamara VI. Törvényhozási ülészakának nyitó napján a portugál honatyák érzelmeiktől fűtött megemlékezést tartottak a magyar forradalomról. Az eseményről a *Diário de Notícias* november 27-i száma *Magyarország leckét adott a hősiességből a világnak*²⁵ szalagcímmel számolt be.

Az 1956-os forradalommal kapcsolatos szolidaritási akciók és a magyar menekültek megsegítése Portugáliában évek múltán is folytatódott.

²¹ *Diário de Notícias*, 15 de novembro de 1956

²² *Diário de Notícias*, 16 de novembro de 1956

²³ *Diário de Notícias*, 19 de novembro de 1956

²⁴ *Diário de Notícias*, 19 de novembro de 1956

²⁵ *Diário de Notícias*, 27 de novembro de 1956

Az ügyben végül is az 1989–1990-es rendszerváltozás hozott fordulatot és szolgáltatott igazságot a résztvevőknek.

4. Összegzés

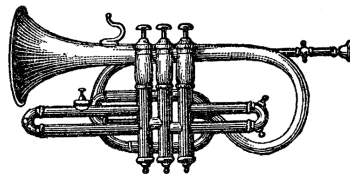
Az 1956-os magyar forradalom leverését követően mintegy 200 000 honfitársunk kényszerült elhagyni az országot, és a megkorlátozások elől külföldre menekülni. Az eltávozottak jelentős százalékát tették ki a családjukkal vagy család nélkül távozó gyerekek, fiatalok és fiatal felnőttek. A magyar forradalom menekültjeinek megsegítése érdekében széles körű nemzetközi humanitárius kampány bontakozott ki, amely hatalmas visszhangra talált Portugáliában is. Az ország a Portugál Vöröskereszt és a Portugál Karitás révén jelentős részt vállalt a magyar menekültek megsegítésében. Portugália három formában nyújtott kiemelkedő segítséget a magyar forradalom menekültjei számára. Vállalta több

ezer magyar gyerek ideiglenes portugáliai elhelyezését és üdültetését. Adományok, élelmiszer, gyógyszer, ruházati cikkek, pénzbeli és egyéb materiális javak gyűjtésével, szállításával és biztosításával támogatta a rászorulókat, és százezreket mozgósító szolidaritási akcióorozat indult az országban. Magyarország örök hálával tartozik Portugáliának rászorult és menekült honfitársaink támogatásáért. Az 1956–1957 folyamán tapasztalt események hozzájárulnak a két nép történelmi barátságának elmélyítéséhez.

Kulcsszavak: *1956-os magyar forradalom, menekültek, szolidaritási akciók, Portugál Karitás, Portugál Vöröskereszt, magyar menekültek megsegítése*

IRODALOM

Szilágyi István (2015): *Portugália a huszadik században*. Budapest: L'Harmattan Kiadó

A TUDOMÁNYOS VILÁGKÉP KÖNYVTÁRI ALAPOZÁSA A BÖLCSESZETTUDOMÁNYOK TERÜLETÉN

Fabó Edit

PhD, tudományos főigazgató-helyettes,
World Complexity Science Academy
dr.fabo.edit@gmail.com

Oswald Spengler azon kiemelkedő filozófusok közé tartozik, akik az embert a lehető legteljesebb kulturális komplexitásában voltak képesek megragadni a 20. század elején. Akkor úgy tűnt, hogy a nagy, korszakalkotó tudományos, művészi teljesítmények születésének ideje lezárult. A nagy elődök eredményeit az utókor már csak elemzési, rendezési, gyűjtési, szintetizáló, a tudományok közötti határok elmosódóknak. A tudásanyag hitté válik. A bizonyításra épülő kritikai szellem elenyészik, ami akkor következik be végképp, amikor az ember elfordul a tudósnemzedékek legfontosabb manifesztumától, a könyvtől, mert nem tekinti eredménynek, csupán szellemtörténeti tényezőnek. Az a mű azonban csakis magasan képzett tudós gondolkodásában, munkálkodásában élhet tovább (Spengler, 1994, 667–668.). A tudományos könyvtáraknak – hangsúlyozottan – éppen az a feladatuk, hogy a tudomány kincseit ne csupán őrizzék, hanem rendszerezve elevenen tartsák, s hozzáférhetővé tegyék a tudomány művelői számára. Ezért a továbbiakban a tudományos könyvtárakról lesz szó.

A nagy és régi állománnyal rendelkező gyűjteményekben az elmúlt egy-két évtizedben történt jelentős informatikai, digitalizá-

ciós fejlesztések során háttérbe szorultak azok a problémák, amelyek addig nagy gondot jelentettek: a valamilyen okból alig vagy részlegesen feldolgozott egységek, s azok egységes színvonalú feltárása. A kétségtelenül nagy horderejű korszerűsítések a lehetőségekhez mérten megpróbálták a nehézségeket áthidalni, ám azok mégis félmegoldásnak bizonyulnak. A történeti jellegű állományok főként a bölcsészettudományok területén örökös könyvtárakra terelik a figyelmet, de áttételesen – éppen a történetiség miatt – más tudományágak szakirodalom-bázisai is érintettek. Manapság a gyűjteményi nyilvántartás szinte az azonnali nyilvánosságot jelentő *online* katalógusokba konvertálódik, illetve azokban összpontosul. Ezen nyilvántartások reprezentálják azt a dokumentum- és tudásbázist, amelyből az információtechnológiai eszközökkel válogatni, illetve építkezni lehet. (A tudásközvetítésben hosszútávon az informatika inkább az eszközt és a közeget jelenti, s nem a folyamat célját.) Így az alábbiak elsősorban az *online* katalógusokra fókuszálódnak, mert azok képezik azt a küszöböt, amelyet az egyes dokumentumok átlépve bekerülhetnek a nyilvános virtuális tudástérbe, s részévé válhatnak egy minél teljesebb